

Česko-lužický věstník

Ročník XVI
Číslo 4 / duben 2006

Podle göttinského rukopisu Chr. Henniga.

Kätü mes nenkä boit?
Tölka mes nenkä boit.
Tölka rici vâpäk kâ naimo kâ dvemo:
Joz jis viltě grüznä ženä;
Ne müg nenkä boit,
Joz ne müg nenkä boit.

Kätü mes zätik boit?
Strezik mes zätik boit.
Strezik rici vâpäk kâ naimo kâ dvemo:
Joz jis viltě molě farl;
Ne müg zätik boit
Joz ne müg zätik boit.

Kätü mes traivněk boit?
Vorno mes traivněk boit.
Vorno rici vâpäk kâ naimo kâ dvemo:
Joz jis viltě corně farl;
Ne müg traivněk boit
Joz ne müg traivněk boit.

Kätü mes fauxor boit?
Vauzka mes fauxor boit.
Vauzka rici vâpäk kâ naimo kâ dvemo:
Joz jis viltě glupsě farl;
Ne müg fauxor boit
Joz ne müg fauxor boit.

Kätü mes šenfēr boit?
Zojac mes šenfēr boit.
Zojac rici vâpäk kâ naimo kâ dvemo:
Joz jis viltě dralě farl;
Ne müg šenfēr boit
Joz nemüg šenfēr boit.

Kätü mes spelmann boit?
Büfan mes spelmann boit.
Büfan rici vâpäk kâ naimo kâ dvemo:
Joz jis viltě daude rät;
Nemüg spelman boit
Joz nemüg spelman boit.

Kätü mes daisko boit?
Laiskä mes daisko boit.
Laiskä rici vâpäk kâ naimo kâ dvemo:
Rüsplästaitě müjā paizō;
Bōde vosā daisko
Bōde vosā daisko.

Ptačí svatba

Kdo má nevěstou být?
„Sova bude nevěstou.“
Sova řekla zase k nim oběma:
„Já jsem velmi škaredá žena,
nemohu nevěstou být!“
[:Já nemohu nevěstou být!:]

Kdo bude ženichem?
„Střízlík bude ženichem.“
Střízlík odpověděl jim oběma:
„Já jsem velmi malý chlapík,
nemohu ženichem být!“
[:Já nemohu ženichem být!:]

Kdo bude družbou?
„Havran bude družbou.“
Havran odpověděl jim oběma:
„Já jsem velmi černý chlapík,
nemohu družbou být!“
[:Já nemohu družbou být!:]

Kdo bude kuchařem?
„Vlček bude kuchařem.“
Vlček odpověděl jim oběma:
„Já jsem velmi hloupoučký chlapík,
nemohu kuchařem být!“
[:Já nemohu kuchařem být!:]

Kdo bude šenkýřem?
„Zajíc bude šenkýřem.“
Zajíc odpověděl jim oběma:
„Já jsem velmi divoký chlapík,
nemohu šenkýřem být!“
[:Já nemohu šenkýřem být!:]

Kdo bude hudebníkem?
„Čáp bude hudebníkem.“
Čáp odpověděl jim oběma:
„Já mám velmi dlouhý zobák,
nemohu hudebníkem být!“
[:Já nemohu hudebníkem být!:]

Kdo bude stolem?
„Liška bude stolem.“
Liška odpověděla jim oběma:
„Rozbijte moje luno,
bude vašim stolem!“
[:Bude vašim stolem!:]

Limborski kwas

Štō ma njewjesta być?
„Sowa ma njewjesta być.“
Sowa praji nawopak k nimaj ku dvěmaj:
„Ja sym jara hrozna žona,
Njem'žu, njem'žu njewjesta być!“

Štō ma nawožeń być?
„Čižik ma nawožeń być!“
Čižik praji nawopak k nimaj ku dvěmaj:
„Ja sym jara małki pjerach,
Njem'žu, njem'žu nawožeń być!“

Štō ma družba być?
„Hawron ma družba być!“
Hawron praji nawopak k nimaj ku dvěmaj:
„Ja sym jara čorny pachoł,
Njem'žu, njem'žu družba być!“

Štō ma kuchar być?
„Wjelk ma kuchar być!“
Wjelk praji nawopak k nimaj ku dvěmaj:
„Ja sym jara hlupy pachoł,
Njem'žu, njem'žu kuchar być!“

Štō ma tóčka być?
„Zajac ma tóčka być!“
Zajac praji nawopak k nimaj ku dvěmaj:
„Ja sym jara rychly pachoł,
Njem'žu, njem'žu tóčka być!“

Štō ma husler być?
„Baçon ma husler być!“
Baçon praji nawopak k nimaj ku dvěmaj:
„Ja sym jara dołhu šiju,
Njem'žu, njem'žu husler być!“

Štō ma blidko być?
„Liška ma blidko być!“
Liška praji nawopak k nimaj ku dvěmaj:
„Rozbiće mi wopuš moju,
Ta b'dže, ta b'dže blidko nam!“

*Přepis podle Polański, K., Sehnert, J. A.: Polaban English Dictionary, jen z typografických důvodů nosovost samohlásek značíme vlnovkou.
Tölka je vlastně hýl, hls. hilka. Farl pochází z německého Kerl. Zätik je vlastně zeť. Paizā je hls. puža.*

*Originál a český překlad včetně not z knihy Slované ve vojvodství Lüneburském Arnošta Muky (zvláštní otisk ze Slovanského přehledu,
Praha 1904), str. 53–55. Lužickosrbsky z knihy Serbska pěseň Jurije Bržzana (Budyšin 1953).*

*Tímto možná trochu netradičním způsobem přejeme Juriji Bržzanovi všechno nejlepší
k jeho devadesátinám 9. června!*

ČESKO-LUŽICKÝ SEMINÁŘ (5.3)

Česko-lužické styky v 1. polovině 19. století

Petr Píša

4.2 Václav Hanka

Předním žákem Josefa Dobrovského byl Václav Hanka, pozdější jazykovědec, slavista, básník a „objevitel“ staročeských rukopisných památek (1791–1861). V Hankovi se snažili zájem o Lužické Srby probudit jak J. Dobrovský, tak Slovinec J. Kopitar.⁶² Nejpozději od roku 1825 docházel Hanka s Dobrovským do Lužického semináře a byl posluchačem jeho nedělních slovanských kolegií.⁶³ Když pak o dva roky později Dobrovský onemocněl, žádal Hanka, aby občas zašel do Lužického semináře a vyučoval zde Lužické Srby sám: „Bojím se, kdyby jim (srbským seminaristům) nikdo nedohlížel, že té práce dokonce zanechají.“⁶⁴ Po Dobrovského smrti pak Hanka převzal pravidelná nedělní hodiny lužické srbstiny, češtiny, slavistiky atd. úplně.

V knihovně Vlasteneckého muzea, kde byl Václav Hanka bibliotekářem od roku 1821 (definitivně potvrzen roku 1823) a kde sbíral pilně především knihy ze slovanských zemí, začal budovat též lužické oddělení. Snad z podnětu Dobrovského navázal Hanka písemný styk s hornolužickým pastorem Handrijem Lubjenským. Napsal mu 26. 8. 1825 dopis, ten však Lubjenski obdržel až po půl roce a neodpověděl na něj. Další dopis napsal Hanka Lubjenskému 18. 1. 1827. V těchto listech se Hanka ptal na Husův rukopis v Budyšině (který už hledal marně Dobrovský) a psal o zřízení lužického oddělení v muzejní knihovně. Zároveň prosil o sestavení soupisu lužickosrbských knih pro Šafaříkovy *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*. Hanka o Lubjenském také příznivě referoval svým ruským přátelům A. S. Šiškovovi a P. I. Köppenovi, kteří pak uvažovali o vydání Lubjenského hornolužické mluvnice a slovníku tiskem v Rusku.⁶⁵

Vzhledem k tomu, že Handrij Lubjenski na Hankovy dopisy stále neodpovídal, žádal Hanka člena Národního muzea, šluknovského Františka Lauschmanna o zprávy o Lužických Srbech a o Lubjenském.⁶⁶ Konečně 1. 11. 1828⁶⁷ Lubjenski Hankovi odepsal, své dlouhé mlčení omlouval nemocí a zaneprázdněností v úřadě. Byl ochoten sestavit seznam knih pro Šafaříka, jeho *Geschichte* už však viděl vytištěné a proto nevěděl, zda je ještě soupis potřeba.⁶⁸ Pro Hankovo lužické oddělení už sehnal jedenáct novějších lužických knih. Psal také o jím zřizované lužickosrbské knihovně v Budyšině a pochvalně se zmiňoval o Handrijovi Zejlerovi.

Soupis lužickosrbských knih Šafařík nadále potřeboval, pracoval totiž na druhém vydání svých *Geschichte*. Hanka to sdělil Lubjenskému v dopise, psaném někdy v polovině roku 1830, s nímž poslal zároveň Lubjenskému výtisk zmiňovaného Šafaříkova díla.⁶⁹ Lubjenski odpověděl na Hankův list 23. 9. 1830. S radostí se dozvěděl zprávu, že Hanka při své cestě do Petrohradu na zřizovanou katedru slavistiky pojedje přes Budyšin (z Hankova jmenování profesorem slavistiky v Petrohradě však, jak je známo, nakonec sešlo). K odeslání soupisu lužickosrbských knih potřeboval ještě trochu času. Z pozdravu, který Lubjenski vyřizoval od svého přítele Bjedricha Adolfa Klina, vyplývá, že se Klin někdy dříve s Hankou setkal osobně. Teprve s dopisem z 23. 7. 1831⁷⁰ poslal Lubjenski Hankovi slibovaný soupis hornolužických knih. Lubjenski vyjádřil potěšení nad Hankovým docházením do Lužického semináře a hájil lužickosrbský pravopis před Hankovou kritikou (jeho podobnost s pravopisem německým viděl jako přínosnou), dokonce kritizoval český pravopis, byl-li psán německým písmem. Hanka soupis knih upravil a poslal Šafaříkovi.⁷¹

Stejněho roku 1831 se stal chovancem Lužického semináře Jan Pětr Jordan. V Hanka brzy rozpoznal jeho nadání a věnoval mu zvláštní pozornost. V mladém Jordanovi se záhy probudil slovanský cit a láska k Lužici. Pod Hankovým vlivem začal Jordan místo obvyklého studia teologie studovat slavistiku. Vliv Hanky na utváření slovanského uvědomění J. P. Jordana je srovnatelný s vlivem Purkyněho a Čelakovského na formování osobnosti J. A. Smolera (o tom viz níže). Pod Hankovým vedením Jordan připravil už roku 1835 reformu lužického pravopisu, kdy starou nevyhovující ortografii nahradil pravopisem analogickým. Hanka také měl velké zásluhy na sepsání Jordanovy mluvnice lužickosrbského jazyka *Grammatik der wendisch-sorbischen Sprache in der Oberlausitz, nach dem Systeme Dobrovský's abgefasst*, vydané v Praze roku 1841.⁷² Vydání mluvnice podpořil Hanka i finančně a 24. 12. 1840 o ní napsal dobrozdání, které Jordan odesílal možným zájemcům.⁷³ J. P. Jordan byl také autorem hornolužického překladu básní Žezulice, Opuštěná a Skřivánek z *Rukopisu královédvorského*, který Hanka zařadil do jeho mnohojazyčného vydání z roku 1843.⁷⁴

Od odjezdu Jordana do Lipska roku 1841 s ním byl Hanka v korespondenčním styku.⁷⁵ Vztah mezi Jordanem a Hankou v podstatě nikdy

62) Kopitar Hankovi 12. 12. 1823. V. JAGIČ, *Novyja pis'ma Dobrovskago, Kopitara i drugih jugozapadnyh Slavjan*, Sankt Peterburg 1897, s. 52.

63) Informuje o tom G. T. LEGIS-GLÜCKSELIG, *Wenceslaw Hanka*, in: *Libussa* 1852.

64) Dopis z 23. 6. 1827. A. J. VRTÁTKO, *Vzájemné dopisy V. Hanky a J. Dobrovského*, Časopis Musea Království českého 1870, s. 333–334.

65) V korespondenci z let 1825–7. LORENCOVÁ (1955), s. 192–3. K vydání slovníku a mluvnice však nedošlo, neboť Lubjenski tato svá díla nedokončil.

66) Zachovány jsou Lauschmannovy dopisy Hankovi z 24. 1. a 29. 7. 1828, z nichž cituje LORENCOVÁ (1955), s. 193–4.

67) Hankovy dopisy viz PÁTA (1923), s. 37–40. První dopis je v nadpisu je dopis datován 1. VI. 1828, jedná se podle mě o tiskovou chybu, neboť na konci dopisu je jasně psáno den Iten Novbr. 1828. – Všechny Lubjenského dopisy jsou psány německým jazykem. Dopisy Hanky Lubjenskému se nedochovaly, jejich obsah rekonstruuji podle zmínek v Lubjenského odpovědích.

68) Lubjenski nejspíš viděl exemplář Šafaříkovy knihy, který daroval Palacký v květnu 1827 v Lipsku Handrijovi Zejlerovi.

69) Ten si Hanka vyžádal od Šafaříka: Šafařík psal Palackému 6. 5. 1830 a 14. 6. 1830, jak marně shání exemplář svého díla, který by mohl poslat Lubjenskému (BECHYŇOVÁ, HAUPTOVÁ (1961), s. 80, 83).

70) V PÁTA (1923), s. 38, je uvedena datace 23. 7. 1831, to je však evidentní tisková chyba: na konci dopisu je datace 23. 7. 1831, ve stejný den navíc Lubjenski napsal dopis Šafaříkovi (který je datován 23. 7. 1831). Je tedy třeba opravit údaje v LORENCOVÁ (1955), s. 196, která dopis datuje též 23. 8. 1831.

71) Otištěn v PÁTA (1923), s. 117–122. Soupis obsahuje 127, resp. 129 knih, jejichž údaje sehnal Lubjenski. Hanka některé údaje v seznamu zkorigoval a připsal do něj dalších 8 knih.

72) LORENCOVÁ (1955), s. 130–1 spekuluje o tom, že Hankova pomoc při sestavení mluvnice byla větší, než bylo veřejně přiznáno: Hanka totiž znal dokonale Dobrovského gramatický systém a do Lužického semináře docházel v době, kdy zde Dobrovský korigoval svou nedochovanou lužickou mluvnici.

73) Přetištěno v H. ŠLECA, *Dr. Jan Pětr Jordan, jeho življenje a skutkowanje*, Budyšin 1926, s. 53, pozn. 16, LORENCOVÁ (1955), s. 130, pozn. 14. Otázku mluvnice, jejího věnování atd. probíral Jordan v dopise Hankovi z 9. 8. 1840.

74) *Rukopis královédvorský a jiné výtečnější národní zpěvoprávné básně...* Praha 1843, s. 199–201.

75) Všechny dopisy otištěny v FRANCEV (1905), s. 408–427. První dva Jordanovy dopisy jsou psány německy, ostatní pak česky nebo lužickosrbsky.

nepřekročil rámec vztahu žák–učitel. Jordan Hanku informoval o dění v Lipsku nebo v Lužici a snad v každém dopise jej posílal o nejrůznější služby. Tak v dopise z 15. 12. 1841 žádal Jordan Hanku, aby mu u českých vlastenců zajistil finanční podporu pro zamýšlené vydání lužickosrbšského knihy a aby mu obstaral Jungmannův slovník za poloviční cenu. Jordan v dopise dále popisuje své plány na zřízení sdružení, které by sjednocovalo srbské studentské spolky v Lipsku, Budyšině a Vratislavi. V listu z 17. 12. 1841 žádal Jordan Hanku o rozeslání oznámení o vydávání lužickosrbšského časopisu *Jutnička*. V nedatovaném dopise prosí Jordan Hanku o obstarání překladu jistého polského textu. Vydávání časopisu *Jutnička* se věnuje obsah i dalšího nedatovaného lužickosrbšského dopisu (ten měl Hanka odevzdat redakci Květu k otištění) a dopisu z 26. 1. 1842.

Vydávání *Jutničky* muselo být přibližně po půl roce kvůli malému odbytu zastaveno. Jordan však připravoval vydávání německého časopisu *Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft*. V dopise z 29. 4. 1842 prosí Jordan Hanku, aby do prvního čísla napsal článek, odbytu časopisu totiž nejvíce prospěje, pokud se v něm budou vyskytovat stati od známých osobností. Hanka pak i nadále Jordanovi zprostředkovával některé zprávy o české nebo jihoslovanské literatuře. Dopisem z 10. 3. 1843 Jordan komentuje národní situaci v Čechách a na Slovensku a žádá Hanku o zaslání některých českých knih. List z 30. 4. 1844 je oznámením o vydávání lužickosrbšského slovníku, 30. 8. 1844 informuje Jordan Hanku o svých posledních vydaných knihách. 8. 10. 1844 žádal Jordan Hanku o obstarání jedné polské knihy. Významný je dopis z 6. 6. 1846, ve kterém Jordan vyjadřuje znechucení nad situací v Lužici, nad pravopisnými reformami J. A. Smolera aj. V té době už J. P. Jordan zanechal práce pro lužickosrbšský národ, věnoval se pouze všeobecné slavistické činnosti, a zvažoval přesídlení do Prahy nebo do Srbska.

Václav Hanka byl ve 40. letech v kontaktu i s druhým tehdejším předním představitelem lužického národního obrození, Janem Arnoštem Smolerem. Roku 1840 provázal Smoler po Lužici ruského slavistu I. I. Srezněvského, který poté napsal z Drážďan 1. 11. 1840 dlouhý list Hankovi, v němž nešetřil chválou na Smolera. Hanka tento dopis otiiskl v *Časopise Českého museum*.⁷⁶ Smoler napsal přímo Hankovi dopis z Vratislavi 6. 10. 1841,⁷⁷ kde vedle několika drobnějších služeb žádalo o zaslání informací ohledně rodu Stillfriedů/Strojmírů. Jako poděkování připojil báseň od H. Lubjenského Wojak a jeho Hanka, v Lužici zlidovělou, jevíci podobnost s Hankovou básní *Kozák*. Poslal také několik exemplářů první archy svých *Pjesniček* (s prosbou o recenzi do českých časopisů).

Vztah Smolera s Hankou však byl dosti chladný. Příčinu je jistě nutné hledat v napjatém vztahu mezi dvěma představiteli rodícího se lužickosrbšského národního hnutí, J. A. Smolerem a Hankovým žákem J. P. Jordanem.⁷⁸ Znovu se proto obrátil Smoler na Hanku až 12. 2. 1845,⁷⁹ kdy mu poslal první sešit svých *Pjesniček* (s velkým zpožděním poté, co byl vydán) a psal o marném hledání vydavatele překladu Rukopisu královédvorského, provedeného jím a J. A. Warkem roku 1843. Pokud vydavatele nesežene do zimy, pošle překlad Hankovi do Prahy, aby se pokusil sehnat vydavatele sám. Hanka opravdu nakonec tento překlad vydal, a to roku 1852 v *Polygottě královédvorského rukopisu*.⁸⁰

Dne 21. 10. 1846 založilo šest lužickosrbšských studentů, kteří tehdy byli členy Lužického semináře, spolek *Serbowka*, ve kterém se sami učili slovanským jazykům, zdokonalovali se v lužické srbštině i předčítali a zapisovali své literární pokusy (byla to reakce na rostoucí počet Němců v Lužickém semináři a důsledek vzrůstu slovanského cítění lužickosrbšských studentů). Ačkoli prvotní impuls k založení spolku vzešel od studentů samotných (především od Jakuba Buka, prvního předsedy spolku), Václav Hanka měl (vedle Františka Náhlovského a Františka Příhonského) na založení *Serbowky* velkou zásluhu a stal se patronem spolku. Díky zápiskům v rukopisné knize *Děnik* můžeme přesně datovat Hankovy lužické a slovanské hodiny v *Serbowce* a různé Hankovy výzvy k seminaristům (např. ke studiu českých národních pohádek nebo lužických národních písní).⁸¹ Do *Serbowky* přiváděl Hanka i různé české nebo slovanské vlastence (např. Fr. Douchu, V. I. Grigoroviče). Když byla roku 1847 založena *Mačica Serbska*, Václav Hanka se stal jako jeden z mála Čechů téměř okamžitě jejím členem.

Zpočátku docházel Václav Hanka do *Serbowky* pravidelně každý týden. Pokud pro nemoc nebo pro zaneprázdnění nemohl přijít, byly přednášky a cvičení odsouvány.⁸² *Serbowčané* se však stávali čím dál více samostatnými, schopnými schůzek bez Hankova přispění. Hanka byl zaneprázdněný, a tak začal od roku 1852 do semináře docházet maximálně dvakrát do roka. V některých letech do něj nepřišel vůbec. V takových případech Hankovi donášeli seminaristé rukopisné knihy, obsahující zá-

pisů o schůzích a literární díla členů, na přehlédnutí domů a on je poté hodnotil. Je třeba zmínit také Hankův vliv na Michala Hórniku, člena *Serbowky* na přelomu 40. a 50. let a pozdějšího vedoucího představitele národního díla v Lužici. Po jeho odchodu ze semináře s ním Hanka udržoval srdečný korespondenční styk.⁸³

Václav Hanka pokračoval i v příležitostné korespondenci s J. A. Smolerem.⁸⁴ Roku 1852 se rozhodli Lužičtí Srbové vyhotovit výpravnou adresu u příležitosti svatby saského korunního prince Alberta (ten se předtím v Budyšině učil lužické srbštině). Protože v Budyšině nebyla žádná tiskárna, schopná zhotovit tak reprezentativní dílo, došlo k tisku v Praze. Zprostředkoval jej právě Václav Hanka.⁸⁵ Korespondence V. Hanky s J. P. Jordanem po roce 1848 téměř ustala, zachovaly se pouze 2 Jordanovy krátké lístky z let 1851 a 1853. Lužické styky Václava Hanky byly poměrně známy během jeho života a zmiňovaly je i Hankovy nekrology. Michal Hórnik sepsal po Hankově smrti *Njezapomničku* na row wysokoceščeného knjeza Wjacslawa Hanki.⁸⁶

4.3 Pavel Josef Šafařík

Roku 1812 se mladý Pavel Josef Šafařík, pozdější slovenský slavista, historik a spisovatel (1795–1861), seznámil s dílem Karla Gottlieba Antona *Erste Linien eines Versuches über die alten Slawen*, které na něj silně zapůsobilo. Jedná se o jakousi obranu Slovanů (především Lužických Srbů) proti urážkám ze strany Němců, kde jsou široce popsané slovanské zvyky atd.⁸⁷ Za svých studií v Jeně (1815–17) měl Šafařík možnost stýkat se s Lužickými Srby, v kraji působícími, samotné území Lužice však nikdy nenavštívil.⁸⁸

Šafařík potom věnoval pozornost Lužickým Srbům ve všech svých velkých slavistických dílech. V *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (Budín 1826; klasifikace slovanských jazyků je převzata z děl Dobrovského) popisuje hornolužickou a dolnolužickou srbštinu jako dvě samostatná nářečí (tedy v Šafaříkově pojetí na úrovni češtiny, polštiny atd.). Počet příslušníků „Srbovenského kmene“ odhaduje na 200 000 (z toho je 50 000 katolíků, zbytek protestantů; 50 000 Srbů žije v Sasku, zbytek v Prusku). Věnuje pozornost i lužickému pravopisu (v porovnání s ostatními slovanskými pravopisy). Samotný lužickosrbšský oddíl zabírá čtyři krátké paragrafy. V prvním se Šafařík věnuje kmenům Polabských Slovanů a jejich germanizaci, vztahům Lužických Srbů s jižními Srby (podobnost jejich jmen je spíše náhodná) a vymezení současného území obývaného Lužickými Srby. Další dva paragrafy obsahují informace o jazyku a literatuře Srbů v Horní a Dolní Lužici. Poslední paragraf je věnován lüneburským Vendům (dnes jsou většinou označováni jako Dřevané), kde Šafařík

76) *Časopis Českého museum* 1840, s. 403–412. Dopis znovu otištěn v FRANCEV (1905), s. 949–953. Více v PÁTA (1919), s. 38.

77) *Lužica* 1898, s. 44 a d., FRANCEV (1905), s. 924–928, PÁTA (1919), s. 45–49. Je možné, že se nejedná o první korespondenční kontakt Hanky se Smolerem – viz LORENCOVÁ (1955), s. 186–7.

78) Tak LORENCOVÁ (1955), s. 187–190.

79) V. A. FRANCEV, *Lužica* 1898, s. 110 (omylem označeno jako dopis Čelakovskému), PÁTA (1919), s. 90–91. Dopis (psaný z Vratislavi) byl poslán přes V. Staňka.

80) Na str. 463–522, tamtéž také 2 písně v dolnosrbšském překladu, pořízeném J. B. Markusem (s. 523–4). Z Rukopisu královédvorského překládali kromě Jordana a Smolera Jakub Buk (srovnej níže text o Fr. Douchovi) a Křesčan Bohuřer Pful. Více v PÁTA (1919), s. 62–63, LORENCOVÁ (1955), s. 197–199.

81) Z bohaté literatury o *Serbowce* J. PÁTA, *Z archivu pražské „Serbowky“*, in: *Sborník Jana Máchala*, Praha 1925, s. 285–290; v nové úpravě přetištěno v PÁTA (1937a), s. 39–48, ZMEŠKAL (1948), J. PETR, *Studij serbskeje syntaksy w Praskej Serbowce*, TÝŽ, *Jazyková teorie a praxe v pražské Serbowce*, *Studia Slavica Pragensia*, Praha 1973, s. 55–74, TÝŽ, *Zájem Serbowčanů o slovanské jazyky*, *Přehled lužickosrbšského kulturního života* 23, 1974, s. 5–18, TÝŽ, *Studium lužickosrbšské onomastiky v pražské Serbowce*, *Zpravodaj místopisné komise ČSAV* 11, 1970, 3, s. 364–373.

82) Příklady uvádí LORENCOVÁ (1955), s. 172.

83) O vztahu Hórniku k Hankovi LORENCOVÁ (1955), s. 183–186.

84) Dopisy otištěny v FRANCEV (1905), s. 929–935, PÁTA (1919), s. 138–9, 145, 153–4. Dne 17. 5. 1852 děkoval Smoler Hankovi za vydání svého překladu Rukopisu královédvorského, 8. 8. 1852 žádal Hanku o články pro svůj německý slavistický časopis *Slawische Jahrbücher*. 1. 2. 1860 psal Smoler Hankovi během své návštěvy Petrohradu.

85) K tomuto tématu se vztahuje 6 Smoleroých dopisů Hankovi z období 2.–19. 6. 1853 (FRANCEV (1905), s. 931–934, PÁTA (1919), s. 139–144).

86) Přetištěna v LORENCOVÁ (1955), s. 202; Česko-lužický věstník 1996, č. 11. Báseň vyšla v *Serbských Nowinach* 19. 1. 1861, nebyla podepsána. Zatímco A. Černý a po něm většina sorabistů přisoudila báseň M. Hórnikovi, PÁTA (1919), s. 155 i KUNCA (1995), s. 213 se domnívají, že báseň sepsal J. A. Smoler.

87) PAUL (1931), s. 177, PAUL (1961), s. 19, ROSENBAUM (1992), s. 369.

88) PAUL (1961), s. 31.

především obsáhle cituje Henniga, autora rukopisného slovníku zbytků této řeči.

Tento text byl prvním vědeckým pojednáním o Lužických Srbech, jejich jazyku a literatuře v kontextu ostatních Slovanů a vůbec první podrobnou informací o Lužických Srbech, dostupnou v celém slovanském světě. Šafařík byl však v Novém Sadě vzdálen od Lužice a nemohl plně využívat lužických knih, jeho informace v *Geschichte* byly proto mezerovité.⁸⁹ To kritizoval ve své recenzi Šafaříkova díla Josef Dobrovský (mající samozřejmě o Lužických Srbech perfektní znalosti – viz výše) a ve své recenzi několik omylů nebo chybějících zmínek napravil. Pavel Josef Šafařík se proto pro připravované 2. vydání svého díla snažil získat lepší informace o lužické literatuře. Františka Palackého žádal o sehnání lužickosrbských knih.⁹⁰ Prostřednictvím Václava Hanky žádal od budyšínského pastora Handrije Lubjenského soupis hornolužických knih. Lubjenskému nakonec napsal také sám, odpověď však dlouho nepřicházela. Šafařík proto prosil Hanku a Čelakovského, aby kapitolu o Lužických Srbech pro 2. vydání *Geschichte* vypracovali. Lubjenski nakonec seznam vypracoval a psal Šafaříkovi 23. 7. 1831, že jej poslal Hankovi. Zpoždění omlouval zaneprázdněností v úřadě.⁹¹ Lubjenski se též omlouval, že nedodal slíbené životopisy lužických autorů ani seznam dolnolužických knih. Lužický oddíl Šafaříkových *Geschichte* velmi chválil, až na informaci o kladení členu tam nenašel žádnou chybu. Lubjenského soupis hornolužických knih doplnil V. Hanka a Fr. L. Čelakovský pro Šafaříka vypracoval seznam dolnolužických knih.⁹²

Ke 2. vydání *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur* však za Šafaříkova života nikdy nedošlo. Kniha snad právě skrovností svého lužického oddílu zapůsobila na Lužické Srby a podnítila je k práci ve prospěch svého národa a k literární činnosti. Šafaříkovy *Geschichte* znamenaly impuls k práci pro J. A. Smolera, lužickosrbské literární historiky K. A. Jenče, H. Dučmana a H. A. Krygara a především pro nejvýznamnějšího dolnolužického básníka před 1. světovou válkou, Mata Kósyka.⁹³

Šafařík věnoval pozornost Lužickým Srbům a Polabským Slovanům i ve svých *Slovanských starožitnostech* (knižně 1837).⁹⁴ Toto dílo v letech 1843–4 přeložil do němčiny K. A. Mosak-Kłosopolski.⁹⁵ Z této knihy také později ve svých pracích vycházeli lužickosrbské spisovatele K. A. Jenč a K. B. Pful.⁹⁶ Jako redaktor Časopisu Českého museum a Světozoru otiskl Šafařík několik článků s lužickou tematikou, mezi nimi svou stať o praobyvatelích Lužice z roku 1842.

Usilovně sháněl Šafařík také lužické podklady pro svůj *Slovanský národopis*.⁹⁷ Ludovít Štúr prosil Mosaka-Kłosopolského⁹⁸ a také J. A. Smolera⁹⁹ o zaslání srbských jmen osad v Lužici a vypsání hranice horno- a dolnolužickosrbského jazykového území pro mapu k tomuto připravovanému Šafaříkovu dílu. O věci Štúr rozmlouval během své návštěvy Lužice roku 1839 i s budyšínským radním Bjedrichem Adolfem Klinem, který pak Šafaříkovi 8. 11. 1840 poslal abecední seznam míst v Horní Lužici spolu s příslibem další pomoci.¹⁰⁰ Mapu hranic Horní a Dolní Lužice vypracoval pro Šafaříka nakonec Rus I. I. Srezněvskij, který v té době po Lužici cestoval.

Hornolužickou mapu spolu se statistickými údaji o Srbech vyhotovil nakonec Smoler a poslal Šafaříkovi 8. 5. 1841.¹⁰¹ V příloženém dopise, ke kterému připojil také svou čerstvě vydanou knihu *Maty Serb*, sliboval, že brzy pošle i mapu Dolní Lužice. Šafařík odpověděl dopisem z 12. 7. 1841,¹⁰² ve kterém zodpověděl Smolerovi několik informací o Stillfriedově kronice (což Smoler potřeboval pro svou rodopisnou práci u barona Stillfrieda). Neznámo kdy pak Smoler poslal Šafaříkovi i mapu Dolní Lužice. Šafaříkův *Slovanský národopis* vyšel roku 1842 a obsahoval podrobný článek o Lužických Srbech, jejich jazyku aj. Byly zde přetištěny i dvě hornolužické písně ze Smolerových *Pjesniček* a jedna píseň dolnolužická (pocházela z Čelakovského sbírky z roku 1830).¹⁰³

Toto dílo našlo ohlasy i mezi Lužičany. Dolnolužický pastor K. W. Broniš napsal Šafaříkovi 3. 1. 1845 dopis, ve kterém podrobně opravoval nedostatky a věcné omyly, které našel při četbě lužickosrbských částí knihy.¹⁰⁴ Daleko největší pozornost však věnoval Šafaříkovým spisům Jan Pětr Jordan. Ten se znal s Šafaříkem už od svého pobytu v Praze (Šafařík napsal dobrozdání, které mělo podpořit prodej Jordanovy lužickosrbské mluvnice),¹⁰⁵ po svém přesídlení do Lipska pak vydával podle Šafaříkovy myšlenky časopis *Jahrbücher für slawische Literatur, Kunst und Wissenschaft*¹⁰⁶ a zde nadšeně referoval o každém Šafaříkově článku a spise nebo i o jejich posudcích. Šafaříka pak Jordan obhajoval proti nařčení německých recenzentů Wuttkeho a Kutscheita z politické nenávisti vůči Němcům. Pořídil a vydal německý překlad Šafaříkovy *Staročeské mluvnice* a několika jeho men-

ších děl a ve 4. ročníku *Jahrbücher* uveřejnil též Šafaříkův životopis.¹⁰⁷ Na druhé straně Šafařík informoval v Časopise Českého museum o úmyslu tohoto svého nadšeného obdivovatele vydávat srbský časopis *Jutnička* a stal se pak jeho předplatitelem.¹⁰⁸

I ve druhé polovině 40. let se Šafařík zajímal o Lužické Srby – opatřil si například rukopisný lužickosrbský slovníček.¹⁰⁹ Pokračoval v nepravdělném korespondenčním styku s J. A. Smolerem (je možné, že některé dopisy Šafaříka Smolerovi nebo naopak se nedochovaly). Někdy na konci roku 1845 poslal Šafařík Smolerovi své *Počátky staročeské mluvnice*. Smoler za to poděkoval dopisem z 13. 1. 1846,¹¹⁰ ve kterém především informoval o zakládání Mačicy Serbskeje a jím očekávané slovanské podpoře Lužici v této instituci. Šafařík odpověděl česky psaným listem z 22. 2. 1846, kde chválí reformu lužickosrbského pravo písu a píše, že ze Smolerova dopisu podal výťah do [České] Včely (zde se však žádný takový článek nenachází). Po konečném založení Mačicy Serbskeje poslal Smoler (prostřednictvím Fr. Douchy) 1. 5. 1847 Šafaříkovi její *Wozjewjenje* a v připojeném dopise¹¹¹ s radostí psal o pokroku srbské národnosti a literatury. Prosil Šafaříka, aby se angažoval pro podporu srbské matice na zasedáních výboru Matice české. Jestli se tak stalo, není známo. Členem Mačicy Serbskeje se Pavel Josef Šafařík nestal a jeho styky s Lužickými Srby po roce 1848 nejsou známy.

- 89) Tradičně (PÁTA (1925), s. 82–84, PAUL (1961), s. 66) bývá uváděno, že Šafařík údaje pro svůj lužický oddíl čerpal především z knihy Christiana Knautha *Derer Oberlausitzer Sorberwenden umständliche Kirchengeschichte*, Zhořelec 1767. PETR (1961a), s. 33–34 však dokázal, že údaje, Šafaříkem v *Geschichte* uvedené, pocházejí ze zmínek v Dobrovského *Slovance* z roku 1814. O tom, že Šafařík Knauthovu církevní historii neměl v Novém Sadu po ruce, svědčí jasně zmínka v jeho dopise Palackému z 14. 6. 1830 (BECHYŇOVÁ, HAUPTOVÁ (1961), s. 83).
- 90) Šafařík Palackému 29. 12. 1829, 10. 1. 1831, 3. 3. 1831. BECHYŇOVÁ, HAUPTOVÁ (1961), s. 76, 96–7, 101–2. Je potřeba opravit údaj v PETR (1961a), že v Šafaříkově korespondenci před rokem 1833 neexistuje zmínka o Lužických Srbech.
- 91) Dopis otištěn v PÁTA (1923), s. 116–117. Omluvná pasáž je totožná jako v dopise Hankovi, který Lubjenski odeslal týž den.
- 92) Přetištěny jsou v PÁTA (1923), s. 117–124.
- 93) PAUL (1931), s. 179, PÁTA (1937a), s. 113, PAUL (1961), s. 110. Kósyk si knihu koupil v lipském antikvariátě v polovině 70. let 19. století a díky ní začal psát básně v dolnolužické srbstině (předtím psal básně pouze v němčině) – PÁTA (1937a), s. 143–4, PÁTA (1946), s. 185–6.
- 94) PETR (1961a), s. 35–36, PAUL (1961), s. 184–5. Je zajímavé, že byl Šafařík přesvědčen o tom, že jazyk Dřevanů ještě nemusel vyhynout, že dosud žijí na vesnicích lidé, kteří jím v ústraní hovoří.
- 95) Vztah Šafaříka k tomuto lipskému studentovi byl ale záporný: Šafařík se totiž (zřejmě nesprávně) domníval, že Mosak byl autorem anonymní politické brožury *Slaven, Russen und Germanen*. Více v PAUL (1931), s. 182.
- 96) PAUL (1931), s. 315–6.
- 97) Naprosto mylná informace v MRUŠKOVIČ (1980), s. 28, že mapku Lužice žádal Šafařík po Smolerovi roku 1833 pro svůj *Slovanský národopis* (Smolerovi tehdy bylo 17 let a neměl žádné kontakty s učenými z Čech nebo jiných slovanských zemí před svým příchodem do Vratislavi), je patrně dána nejednoznačným výkladem o záležitosti v PÁTA (1923/24), s. 363–4.
- 98) Ten o to pak dále žádal studenty budyšínského spolku *Societas Slavica Budissinensis*. NOWOTNY (1965), s. 207.
- 99) Štúr Smolerovi 17. 3. 1840. PÁTA (1919), s. 26–27.
- 100) PAUL (1931), s. 180. Šafaříkovi Klin nabízel také pomoc svého přítele J. Libuše.
- 101) CYŽ (1970), s. 244–5. Mapu Horní i Dolní Lužice zároveň Smoler zpracovával pro vydání svých *Pjesniček*. – Smoler byl možná už dříve v korespondenčním kontaktu s Šafaříkem – 22. 4. 1840 J. E. Purkyně doporučil Šafaříka jako znalce, na kterého se má obrátit při srovnávacím studiu lužickosrbských písní. Z citovaného dopisu se však zdá, že styk mezi Smolerem a Šafaříkem mohl po celou dobu zprostředkovávat Purkyně. Vyhotovení mapy Horní Lužice je však v každém případě možno považovat za protislužbu.
- 102) Z dopisu se zachoval pouze výťah (ADOLF ČERNÝ, Pawoł Józef Šafařík, Lužica 14, 1895, s. 41–43; PÁTA (1919), s. 34, CYŽ (1970), s. 245).
- 103) PETR (1961a), s. 37–38.
- 104) O dopisu pojednává PETR (1961b), kde je zároveň list přetištěn. Z neznámého důvodu však Šafařík těchto doplňků při dalším vydání knihy nepoužil.
- 105) LORENCOVÁ (1955), s. 180.
- 106) Šafařík ve svém návrhu na zřízení stolic slovanské filologie při pruských univerzitách uvažoval o vytvoření německého vědeckého slavistického časopisu *Jahrbücher der slavischen Literatur*.
- 107) Podrobný výčet Jordanových článků o Šafaříkovi a jeho dílech podává PAUL (1931), s. 311–315.
- 108) PAUL (1931), s. 311, KUNCA (1995), s. 65.
- 109) ADOLF ČERNÝ, *Pawoł Józef Šafařík*, s. 41–43. Do dnešních dnů se však tento slovníček nedochoval.
- 110) CYŽ (1970), s. 246–7. Šafaříkova odpověď v Lužičan 1875, s. 100–101; PÁTA (1919), s. 106–107.
- 111) O tomto nedochovaném dopise PÁTA (1922), s. 6–7, na základě rukopisných zápisků Serbowky (kde jej přečetl 19. 5. 1847 Fr. Doucha).

Obyvatelé ostrova Man ožívují vymřelou manštinu

Faillt erriu dys skylt Maghal! – Welcome To Maughold! Faillt erriu dys purt ny Hinshey! – Welcome to Peel! Tak vítají dvojjazyčné tabule u silnice návštěvníky měst na britském ostrově Man.

Překvapivě vzhledem k tomu, že všichni místní obyvatelé mluví anglicky a keltská manština je považována za zatím poslední evropský vyhynulý jazyk poté, co v roce 1974 zemřel jeho poslední skutečný mluvčí.

Dnes je ostrov Man znám světu především jako dějiště snad nejnebezpečnějších motocyklových závodů na světě Tourist Trophy. Milovníci zvířat si možná také vybaví bezocasou manskou kočku, jež patří mezi místní živočišné rarity společně se čtyřrohými berany a volně pobíhajícími malými klokany, kteří kdysi utekli z jednoho zdejšího přírodního parku. Britové pak Man, ležící v Irském moři, považují už od 19. století za cíl luxusních dovolených, o čemž svědčí písčité pláže a promenády s bělostnými hotely, kasiny a také trochu nepatřičnými palmami téměř v každém přístavu.

Ospalí důchodci a znudění výrostci na poslední dovolené s rodiči na Man rozhodně nepřijíždějí pátrat po svých keltských kořenech či bohatém folkloru, místní obyvatelé však staré písně i dlouho zatracovaný jazyk svých předků v posledních letech stále aktivněji ožívují. Hned při prvním zastavení v turistických informacích zaujme leták Nadace manského dědictví (The Manx Heritage Foundation), která se obrací na starousedlíky, přistěhovalce i turisty s výzvou k podpoře jazyka, jenž dlouho trpěl vedle angličtiny, razantně prosazované centrální britskou vládou.

Místní zastupitelé jsou v brožůře kupříkladu žádání, aby co nejdříve šířili ve svých obcích dvojjazyčné názvy, i když – jak patrně z návštěví Straid Gheinnee – Strand Street či Straid Ghoolish – Douglas Street, ty manské sotva umí někdo přečíst. Na to však nadace rovněž pamatuje a nabízí ochotný překlad či přepis výslovnosti jakéhokoli slova, se kterým budou mít místní či třeba cizinci problém. Organizace nezapomíná ani na podnikatele, na něž apeluje, aby si vybírali pro své firmy jména v manštině, čímž mohou mimo jiné upozornit na lokalitu své působnosti. V ulicích jsou tak k vidění například černé dodávky místních vodáren s nápisem ushtey – water a v obchodě se prodává mléko označené bainney – milk.

Prvním velkým úspěchem kampaně stoupenců manštiny bylo částečné uznání této řeči oficiálním jazykem ostrova. To vedlo i k tomu, že při tradičním každoročním slavnostním shromáždění parlamentu jsou nové zákony předčítány v angličtině i manštině. Tento zvyk dále v podstatě mrtvý jazyk ožívuje, protože je třeba v něm nacházet ekvivalenty pro moderní skutečnosti. A počet mluvčích manštiny, která patří společně s bretonštinou, velštinou, irštinou, skotštinou a rovněž již zaniklou kornštinou a galštinou do keltské větve indoevropských jazyků, utěšeně stoupá. Zatímco počátkem 70. let umělo podle statistik manský něco přes 200 lidí, ačkoli jako první řeč měli angličtinu, nyní se jejich počet pomalu blíží tisíci.

Propagátoři manštiny se přitom vědomě soustřeďují především na nejmladší generaci, o čemž se lze přesvědčit při návštěvě kteréhokoli knihkupectví. Na policích zde najdete množství slovníků a krásně ilustrovaných, barevných učebnic i s nahrávkami, především pro předškolní a školní děti. Jazykové manské okénko do svého vysílání zařazuje dnes i místní rozhlas. Snaha o zavedení manštiny do škol v posledních letech zaznamenala překvapivý úspěch. Čtyřicet procent dětí projevilo zájem o výuku a do kurzů se přihlásilo plných 1950 žáků. V městě St John's v současnosti dokonce funguje celá jedna třída, kde se přes 40 dětí učí všechny předměty v manštině, pro niž zřejmě nenajdou nikdy v praktickém životě využití.

Iluze o keltské gramotnosti na Ellan Vanninu (ostrov Man) se nicméně rozplývají při prvním dotazu u řadových občanů. Vy čtete dějiny manštiny? žasne s nevěřícím úsměvem John Kermod v hospodě v malebném starobylém městečku Peel. Ale tady nikdo manský nemluví, dodává a marně se s ostatními snaží vybat si nějaké manské slovo. (ČTK 31. 12.)

Kolik Lužických Srbů nabývalo v prvních letech po porážce Německa od r. 1945 vzdělání v severních Čechách?

Serbska šula 2/2005

Touto otázkou se na s. 44–46 zabývá Miłkwaš Krawc. Shrnuje všechnu dosavadní literaturu o této věci, doplňuje ji o výsledky svého bádání, zpřesňuje nebo opravuje dřívější nepřesnosti a uvádí i mezery, které je

nutno ještě doplnit. Upozorňuje i na důležitý soupis *Serbscy šulerjo we Warnoicach, jich pozdžiše powoitanje a skutkowanje*, sestavený u příležitosti budyšínské výstavy v Lužickosrbském muzeu *Sewjerna Čěska a Lužica* v r. 1993. Autor článku M. Krawc soupis doplnil i s užitím odpovědí tehdejších účastníků na dotazy. J-a

J.-M. Čornakec, Tež za fachowcow někotražkuli překwapjerka

Rozhlad 8/2005

Interview z Christinou Boguszowou o výstavě romantického malíře Hendricha Božidara Wjely, ale zejména i o Ch. Boguszowé, lužickosrbské historičce umění.

Petr Kaleta,

Spominanje na Josefa Davida

V syntetickém článku o českém politikovi, příteli Lužických Srbů, přináší autor i některé skutečnosti, dosud nepublikované.

Piotr Patys,

Prócowanja w Pólskej wo pomoc při nowotwarje Serbskeho domu

Toto téma zpracovává historik a archivář v Opolí, využívá archivních materiálů, dosud nepublikovaných. J-a

Mam dwoje doma – w Praze a we Łužicy

Pomhaj Bóh 9/2005

Tak zní název rozhovoru redaktorky T. Malinkowé s ing. arch. Hanušem Härtelem (jehož otcem je Lužický Srb), místopředsedou SPL, o jeho práci, rodině, názorech atd. K článku je připojena rodinná fotografie. Čtenáři se tak dozvědí podrobnosti o předním funkcionáři našeho spolku. J-a

KOORDINAČNÍ RADA ČESKO-NĚMECKÉHO DISKUSNÍHO FÓRA

Pracovní skupina Dialog mezi Čechy a Němci a pro tento dialog důležitými menšinami; z **České republiky**: Walter Piverka – spolupředseda, Doc. PhDr. Miloslav Bednář, Csc., Vojtěch Belling, Mgr. Zdeněk Geist, P. Mgr. Daniel Herman, PhDr. Václav Houžvička, Ing. Vladimír Laštůvka, poslanec, Václav Žák; z **Německé spolkové republiky**: Dr. Walter Rzepka – spolupředseda, Dr. Peter Becher, Petra Ernstberger, MdB, Milan Horáček, poslanec Evropského parlamentu, Bernd Posselt MdEP, Staatsministerin Christa Stewens MdL, Christian Schmidt MdB, Kammersänger Prof. Thomas Thomaschke

Dokument č. 12, 8.2003

Místní jména, zeměpisné názvy

Zvážili jsme:

Města a obce mají v různých jazycích často různá jména, např. Praha / Prag / Praga, Dresden / Drážďany / Drježdžany. Kulturní bohatství je obecně projevuje v různorodosti jazyků, a to platí i pro rozmanitost těchto jmen. Všechny jazykové formy jsou rovnocenné. Jejich užívání je výrazem ústavou zaručeného plného rozvoje osobnosti a také součástí střeoevropské identity. Ve vztahu Čechů a Němců patří tyto jazykové varianty také ke kulturnímu dědictví, které pojí Čechy a Němce. (bod 8 Česko-německé deklarace z roku 1997).

Ve vztahu k srbské menšině v Německu a německé menšině v České republice platí, že tato skutečnost musí být uvedena do obecného povědomí, a zároveň musí být zajištěno, že jazyk většinového obyvatelstva bude prioritně užíván tam, kde to je nutné k bezpečné orientaci. Je však nutné si uvědomit, že napětí spojené s touto problematikou není možné uvolnit zákony, ale mnohem spíše pozvolnou proměnou veřejného mínění směrem k otevřené občanské společnosti.

Proto doporučujeme:

V mimořádném kontaktu by místní jména a jiné zeměpisné názvy měly být užívány v jazyce, ve kterém je napsán zbytek textu – např. turistická příručka –, což je mimo jiné výraz zdvořilosti k adresátovi s jiným

mateřským jazykem. V případě lokalit a jiných zeměpisných objektů, které nejsou všeobecně známy, by však měl být vždy uveden i název ve druhém jazyce, např. „Zasedání v Ostrohu / Seebergu“. V ekonomické sféře by pak volba jazykové varianty měla být přenechána podnikateli, který se rozhodne na základě působení různých faktorů.

Města a obce by měly mít možnost samostatně rozhodovat, za jakých okolností budou místní jména v jazyce menšiny, např. při kontaktu s příslušníky menšiny či se zahraničními partnery.

V silniční dopravě by na orientačních tabulích, které v Německu ukazují cestu k městům či obcím v oblasti osídlené Srby nebo ležícím v České republice, měly být vedle německých názvů cílových měst či obcí uvedeny i názvy srbské popř. české. Stejně pravidlo by se mělo vztahovat na směrové ukazatele v oblasti osídlené srbskou menšinou nebo v České republice, na nichž jsou uvedeny města či obce nacházející se mimo oblast osídlenou Srby, popř. za hranicemi České republiky (např. v Německu: Eger / Cheb 20 km; v České republice: Norimberk / Nürnberg 220 km).

Různé jazykové varianty místních jmen by neměly být spojovány s různými státoprávními uspořádáním („dříve – nyní“).

V rámci školní výuky by se děti měly učit také to, jak se jejich město či obec popř. jiné zeměpisné objekty jmenují v druhém jazyce.

Dokument č. 13, 08. 2003

Pracovní skupina „Dialog mezi Čechy a Němci
a pro tento dialog důležitými menšinami“

Školství

Zvázili jsme:

Uchování kulturní identity menšin výrazně závisí na školství. Významnou roli zde hraje jednak organizace předškolních zařízení a škol, jednak sestavování učiva. Důležitá je také ochota vyučujících této nabídky vzdělání pro děti využít.

V oblasti osídlené srbskou menšinou je možné pěstovat srbsčinu jako mateřský jazyk, jako druhý jazyk nebo jako cizí. Vyhlaška o práci na srbských a jiných školách v německo srbské oblasti z roku 1992 považuje „srbské školy“ zvláštní úlohou „pěstovat a dále rozvíjet kulturní a jazykové dědictví Srbů“. Pro vytváření tříd s výukou v srbstině je v Sasku předepsán maximální počet 25 žáků na jednu třídu (místo obvyklých 33) a pro výuku němčiny 15. Nezávisle na tom je ve všech saských a braniborských školách předepsáno zprostředkovat základní znalosti z dějin a kultury Srbů.

V České republice neexistují žádná srovnatelná předškolní zařízení a školy pro německou menšinu. Němčina je ve školách od 4. třídy vyučována jako cizí jazyk. Čeština i němčina zároveň jsou výukovým jazykem na následujících nestátních školách: Základní škola českoněmeckého porozumění v Praze, Gymnázium Thomase Manna v Praze, Německá škola / gymnázium v Praze, Rakouská škola v Praze, Gymnázium na Pražáčce v Praze, Gymnázium F. X. Šaldy v Liberci / Reichenbergu a Gymnázium Dr. Karla Polesného ve Znojmě / Znaim. Čtyři z těchto soukromých škol jsou provozovány občanskými sdruženími, dvě kraji a jedna městem Praha. Pouze první jmenovaná Základní škola česko-německého porozumění a Gymnázium Thomase Manna (tvorí jednu školní jednotku) v Praze byla založena Sdružením „Verband der Deutschen Region Prag und Mittelböhmen“ (Spolek Němců v Pražském regionu a ve středních Čechách) a je jím provozována jako nezisková organizace.

Koncept, který se osvědčil v oblasti osídlené srbskou menšinou, zde není možné použít pro menšinu německou, která v důsledku historických událostí žije rozptýlená po celém území státu, takže téměř v žádné spádové oblasti konkrétního předškolního zařízení či školy nežije dostatek německy hovořících dětí. A i kdyby tomu někde bylo výjimečně jinak, hrozilo by, že by tento malý počet dětí pocházejících z německé menšiny upadl do společenské izolace. Výchozím bodem pro reálnou koncepci předškolní výuky a školství by tedy měla být úvaha, že znalost jazyka druhé národnosti prospěje společenským vztahům mezi menšinou a většinovým obyvatelstvem. Tím, že se člověk naučí ovládat druhý jazyk, se neodvrací od vlastní národnosti, ale k naopak otevírá cestu k pěstování společenských a příbuzenských vztahů v obou směrech.

Proto doporučujeme:

Měla by se otevřít předškolní zařízení, základní a střední školy s dvojjazyčnou výukou v českém a německém jazyce, které by byly dostupné všem dětem majícím zájem na dvojjazyčném vzdělání, a to nezávisle na jejich národnosti. O tomto typu školy mají být školními úřady informováni všichni rodiče, tedy nikoliv pouze příslušníci menšiny. Dějiny a kultura menšin by ve všech školách měly být součástí školní

látky. Mělo by být zjištěno, jaká zvláštní opatření v rámci státního a státem podporovaného školství mohou být učiněna pro školní podporu dětí z národnostních menšin, a to především v oblasti mateřského jazyka.

Spolky menšin by měly rodiče povzbuzovat v tom, aby děti do předškolních zařízení a škol, které vznikají s ohledem na potřeby menšin, skutečně přihlašovali.

Dokument č. 14, 08. 2003

Péče o kulturu

Zvázili jsme:

Péče o vlastní kulturu zajišťuje existenci a identitu menšin. To znamená, že předávané kulturní dědictví musí být uchováno, ovšem zároveň musí být také otevřeno dnešnímu životu a musí dále rozvíjet tradice tak, aby vyjadřovaly životní pocit lidí dnešní doby. Kultura menšin přitom má vždy být chápána jako výraz rozmanitosti kulturního prostředí, ve kterém menšiny žijí společně s většinovým obyvatelstvem (viz německé slovo „böhmisches“). K takové péči o kulturu Česká republika a Spolková republika Německo velmi významně přispěly zřízením velké knihovny v Liberci / Reichenbergu. Vlastními nositeli péče o kulturu však zůstávají samotné menšiny. Jejich úlohou je chopit se iniciativy v oblasti kulturních aktivit. Protože je však finanční kapacita menšin omezená, jsou odkázány na veřejné příspěvky.

Srbská kultura je dotována právně nezávislou „Nadací pro srbský národ“, do které země Sasko a Braniborsko a také Spolková republika Německo ročně vyplatí 16,36 milionů eur; což představuje asi 270 eur na jednoho příslušníka srbské menšiny. Německá menšina od Spolkové republiky Německo nyní podle čl. 20 česko-německé Smlouvy o dobrém sousedství získává institucionální dotaci pro 15 setkávacích středisek a Shromáždění Němců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a dále také dotace na četné kulturní projekty. Česká republika poskytuje rovněž příspěvky na konkrétní projekty, doposud však žádnou institucionální podporu. Celkové plnění z českého státního rozpočtu pro německou menšinu dosáhlo pro jednotlivé projekty výše asi 600 000 Kč (20 000 eur) a pro dvojice německé noviny dohromady 4 miliony Kč (133 333 eur). Tím výrazně zaostává za finančními prostředky na osobu poskytovanými srbské menšině.

Příspěvky na jednotlivé projekty poskytuje také Česko-německý fond budoucnosti. V další diskusi o způsobech trvalého finančního zajištění kulturního života srbských a německých menšin by mělo být ústřední myšlenkou, že tyto menšiny přispívají ke kulturnímu bohatství Evropy, a proto musí být v rámci kulturního prostoru Evropa udrženy živé.

Proto doporučujeme:

Spolky menšin by měly být vybízeny, aby vyvíjely iniciativy v oblasti kultury a vyzývaly k účasti všechny, kdo se cítí osloveni.

Kulturní život menšin by i v dobách omezených veřejných prostředků měl být přiměřeně podporován. Přitom by měly být příspěvky ve prospěch srbské menšiny udrženy na současné úrovni a finanční příspěvky německé menšině v České republice by měly být na tuto úroveň postupně zvyšovány.

„Nadace pro srbský národ“ by měla být trvale udržena. V České republice by měl být vytvořen podobný instrument financování pro německou menšinu, který by neměl být časově omezen a na jehož správu by se měli přiměřeným způsobem podílet zástupci německé menšiny.

Za etnochoreoložkou Zdenkou Jelínkovou

Profesorka Zdenka Jelínková (30. 3. 1920–4. 10. 2005), nejznámější moravské etnochoreoložka zasvětila celý život folklóru, hlavně lidovým tancům, které sbírala na Moravě, ve Slezsku, v Čechách, na Slovensku, u českých menšin v Jugoslávii, ale také u Lužických Srbů a polských Goralů.

Stála u zrodu národopisných slavností, jako jsou Hornácké slavnosti ve Velké nad Veličkou, Mladé Hornácko a spolupracovala s Mezinárodním folklórním festivalem ve Strážnici a dalšími.

Její výzkumy a publikační činnost byly velmi bohaté, jejich vrcholem je antologie s popisy lidových tanců a spoluúčast na desetidílné videoencyklopedii *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska*. **Jaroslava Čajová**